

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 DERSİ

UZUN TEZİ

FARKLI COĞRAFYALARDAN KADIN HİKÂYELERİ

Rehber Öğretmen: Zühal Baloğlu

Öğrencinin Adı: Deniz

Öğrencinin Soyadı: Bakkalcı

Diploma Numarası: D1129018

Sözcük Sayısı: 3505

Araştırma Konusu: Livaneli Zülfü'nün Mutluluk, Chris Cleave'in Küçük Arı adlı yapıtlarındaki odak kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerindeki farkındalıkları ve karşılaştıkları engellerle mücadele edişleri nasıl işlenmiştir?

ÖZ

IB programı, A1 Türkçe dersi uzun tezi kapsamında hazırlanan bu çalışmada Zülfü Livaneli'nin Mutluluk, Chris Cleave'in Küçük Arı adlı romanlarındaki odak kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerindeki farkındalıkları ve bu süreçte karşılaştıkları engellerle mücadele edişleri incelendi. Çalışmada öncelikle yapıtlardaki odak kadın figürlerin içinde yaşadıkları toplumsal yapıların kimlik oluşturma çabalarına etkileri üzerinde duruldu. Toplumsal yapıya ve sınıfsal farklılıklara göre oluşturulan alt başlıklar üzerinden figürlerin var olma çabaları incelendi.

Çalışmanın gelişme bölümünde ekonomik ve kültürel yapının kadın figürlerin kimlik oluşturmaya farkındalıkları üzerinde duruldu. Bu süreçte toplumsal yapının karakterlerin karşılaştıkları engellerde ve bu engellerle mücadelelerinde de farklılıklar oluşturduğu gözlemlendi.

Yapıtlara yönelik incelemenin sonuç bölümünde farklı toplumsal yapılarda yetişmiş kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerinin de birbirinden farklı geliştiği görüldü.

114 sözcük

İÇİNDEKİLER

Öz.....	1
Giriş.....	3
Geleneklerle Yaşamı Belirlenmiş Kadın Figürler.....	4
Kentli Kadın Figürler.....	9
Sonuç.....	16
Kaynakça.....	18

Araştırma Konusu: Livaneli Zülfü'nün Mutluluk, Chris Cleave'in Küçük Arı adlı yapıtlarındaki odak kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerindeki farkındalıkları ve karşılaştıkları engellerle mücadele edişleri nasıl işlenmiştir?

Giriş

Kadının toplumsal yaşam içerisindeki duruşu, kimliği, yaşadığı toplumun ekonomik ve siyasi yapısıyla, kültür ve eğitim düzeyi ile ilişkili bir biçimde oluşur. Birbirinden çok ayrı uzamlarda ve koşullarda yaşasalar da içinde yaşanılan toplumların ortak özellikleri kimi zaman benzer kadın hikâyeleri yaratır. Bu çalışmada da iki farklı kıtada yaşayan kadın figürlerin yaşadıklarından yola çıkılarak “Mutluluk” ve “Küçük Arı” romanlarındaki odak kadın figürlerin kimlik oluşturma ve özgür olma çabaları incelenecektir.

“Mutluluk”, Meryem'in, tecavüze uğradığı için kilitlendiği ambardan İstanbul'a uzanan kimlik arayış sürecindeki sancılarını ; “Küçük Arı” ise Nijeryalı Udo'nun var olma ve yaşama mücadelesi verişini anlatır. Aynı romanlarda koşulları oldukça farklı olan kentli kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerindeki farkındalıkları ve karşılaştıkları engeller, bunlarla baş etme biçimleri bu iki figüre göre oldukça farklılık gösterir. Sarah yaşadıklarıyla yüzleşmeye Küçük Arı'nın yaşamına girdiği plajda kaybettiği parmağının anımsattığı olayın yarattığı büyük boşluğu ve o günü unutmaya çalışırken başlar. Mutluluk'taki Aysel ise yaşadığı boyalı dünyanın pırılısıyla öyle meşguldür ki burnunun dibindeki kocasının yabancılığını ve kendi yalnızlığını bile fark edemez.

Meryem, köyden çıkınca kentli kadının yaşamını, sahip olduklarını görerek kişisel yolculuğuna çıkar. Bu yolculukta, yolunu aydınlatan kişi Harvard mezunu Profesör İrfan Kurudal'dır. Diğer yapıttaki Udo -Küçük Arı'da- , hayatta kalma direnişinde güç aldığı

Sarah'yla kişisel yolculuğuna çıkar. Ortak özellikleri zeki ve gözlemci oluşları olan bu iki kız, yaşama tutunurken, yazgılarına dönüşen geçmişleriyle de savaşmak zorundadır.

İki yapıttaki karşıt özelliklere sahip kadın figürlerin kimlik oluşturma süreçlerindeki arayışları, farkındalıkları, karşılaştıkları engeller; birbirine, yaşanan koşullara ve onların geçmişte yaşadıklarına bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu farklılıklar ve benzerliklerden yola çıkılarak yapıtlardaki odak kadın figürler aşağıdaki başlıklarda incelenebilir.

Geleneklerle Yaşamı Belirlenen Kadın Figürler

Gelenekler özellikle az gelişmiş toplumlarda gelişmiş toplumlardan daha çok önemsenir. Özellikle kitleleri daha kolay kontrol etmek isteyen yöneticilerin bulunduğu toplumlarda bu anlayış, geleneklerin belirleyiciliği ile desteklenir. Böyle toplumlarda neredeyse yasalara yakın etkisi olan bu kurallar bütünü, insanların duygu ve düşüncelerini, düşlerini, planlarını kısaca tüm yaşamlarını belirler duruma gelir.

“Mutluluk” adlı romanda tecavüze uğrayan Meryem; bu, sanki kendi suçuymuş gibi cezalandırılır. Yaşadığı korkunç olayın ardından olayı konuşmaktan kaçan ailesi tarafından izbe bir ambara kapatılır. Bu olaydan sonra odak figürün yaşamı artık eskisi gibi olamayacaktır. Aile dışlayarak hapsettiği Meryem'i kendi içine alamayacak kadar kirli görmektedir. Üstelik bu düşüncenin doğruluğuna o zamana kadar bu köyden başka hiçbir yeri görmemiş olan odak figür de inanır. *“Döne' nin söylediği gibi onun yüzünden, ailesinin şerefi iki paralık olmuş ve kasabada insan içine çıkacak yüz kalmamıştı hiçbirinde.”* (Livaneli, 15)

Kadının ikinci sınıf insan muamelesi gördüğü böyle bir toplumsal düzende erkek egemen toplumun etkisiyle tecavüz gibi bir olaydan bile sorumlu tutuluşu ve cezalandırılmaya kalkılışı sadece gelenekçi toplumsal yapının yarattığı baskıya değil eğitimsizliğine de bağlanabilir. Böyle bir olayın yaşandığı toplumda Meryem'e en fazla kadınların sahip çıkması beklenirken yapıtta bunun böyle olmadığı görülür. Odak figür yaşı kendisine yakın olan Döne'ye, ona ne yapacaklarını sorduğunda Döne -böyle bir baskının doğal kabul edildiği bu toplumda yaşayan başka bir kadın- onu , “ *Sen yaptığının cezasının ne olduğunu bilirsin!* ” (Livaneli,15) diyerek yanıtlar. Bir kadın olarak onu sahiplenmesi, anlaması, yanında olması gerekirken o, Meryem'i suçlar. Meryem tecavüz eyleminin öznesi değil nesnesi durumundayken bile bir suç işlemiş gibi görülür, cezalandırılmaya kalkılır. Üstelik bunu gelenekleri daha sıkı sahiplendiği bilinen yaşlı birisi değil kendisiyle aynı yaşta bir genç kadın yapar.

Başına böyle bir olumsuzluk gelmiş bir genç kıza -üstelik de annesi ölmüş bir genç kıza- en çok sahip çıkması gereken kişi babasıdır. Ancak böyle gelenekçi bir toplumda büyüklerin sözü geçer, küçükler bu sözü çiğneyerek, istedikleri gibi davranamazlar. Meryem'in babası da bu nedenle evde amcasının hükmü geçtiği için yardım etmek bir yana kızının yanına bile yaklaşamaz. “ *Başına o iş geldiği ve günah yeri acıdığı günden beri babasını hiç görmemişti zaten sesi sedası pek çıkmazdı adamın. Evin içinde amcasının hükmü geçtiği için onun yanında kimse konuşamazdı.* ” (Livaneli, 15)

“Küçük Arı” adlı romandaki odak figür Nijerya'dan İngiltere'ye uzanan öyküsünde gelenekçi bir toplum olan Nijerya'da yaşadıklarıyla birey olarak var olma savaşıdan çok hayatta kalma mücadelesi içindedir. Küçük Arı ve ablası tanık oldukları katliam nedeniyle peşlerine düşen kişiler tarafından öldürülmek istenirler. Ablası Nkiruka ile peşlerine düşen kişilerden bir süre

saklanmayı başarsalar da yakalanmaktan kurtulamazlar ve Nkiruka, acımasızca tecavüz edilerek öldürülür. Cehaletin ve karmaşanın daha da acımasızlaştırdığı insanlar böyle karmaşaların yaşandığı ortamlarda güçlerini genellikle fiziksel anlamda zayıf olan kişiler üzerinde hâkimiyet kurarak, kabul ettirmeye çalışırlar Küçük Arı ve ablasının yaşadıklarının da bu durumu yansıttığı söylenebilir.

“Yakında öleceğini anlamıştım. Diğer adamlardan biri telden bir kolye takmıştı; üzerinde mantara benzeyen kahverengi, kurumuş bir şeyler diziliydi. Zarafet’i görünce ona kolyesini gösterdi ve sırtarak parmaklarıyla göğüs ucunu işaret etti.”

(Cleave, 142)

Kızların yaşadığı köy, kadın erkek ilişkileri açısından Meryem’in yaşadığı köyle kıyaslandığında daha çağdaştır. Ancak din olgusunun burada da toplumsal düzenin sağlanması açısından önem taşıdığı görülür. Özellikle işkence edilen ve tecavüz edilen Nkiruka’nın ölümüne dek dua edişi, öldüğünde akşama İsa’yla birlikte yemek yiyeceğine inancı bunu gösterir. Başına geleceklere az çok anladığında bile kardeşine korkmadığını, Tanrının onu koruyacağını söyleyişi gelenekçi bir yaşam tarzının benimsendiği toplumlarda dinin güven veren ve sığınılan bir kavram olduğunu yansıtır. *“ Korkmuyorum... Tanrı benim çobanımdır.”* (Cleave, 152)

Küçük Arı’da uzam, Afrika ve İngiltere gibi birbirinden çok farklı iki yerdir. Bu uzam farklılığı, iki farklı kültürün, bu ülkelerde yaşayan kadınların farklılıklarını nasıl uçuruma dönüştürdüğünü gösterir. Küçük Arı ve Sarah bu farklılığı somutlaştıran figürlerdir.

“ Evdeki kızlara hikâyemi anlatmanın ne kadar yorucu olacağını bir düşünün. Biz Afrikalılara kimsenin hiçbir şey anlatmamasını gerçek nedeni budur. Yoksa ülkemi

cehalet içinde bırakmak istemeleri değil... Sizin kültürünüz öylesine karmaşık hale gelmiş ki bir bilgisayara ya da baş ağrınızı dindirmek için aldığınız ilaca benziyor. Onu kullanabilirsiniz ama nasıl çalıştığını anlatamazsınız. Odunlarını, evlerinin karşısına yığan kızlara kesinlikle anlatamazsınız. “ (Cleave, 168)

Romanda Nijerya’da kalan kızlardan söz ederken Küçük Arı hep “evdeki kızlar” sözünü kullanır. İngiltere’de gördüğü yaşam tarzı, onun köyündeki yaşam tarzından çok farklıdır. Bu nedenle basit bir yaşam süren evdeki kızların onun anlatacaklarını büyücülük olarak nitelendireceğini düşünür. Bu gelenekçi bir yaşam tarzı süren kişilerin kendi dışındaki yaşamları algılayışını gösterir. Şehirden gelen adamların, köydeki her eve verdiği radyo, onların teknoloji ile bağlantılarını sağlayan tek araçtır. Böyle bir ortamda katillerin de mağdurların da Uiki seviyor ve dinliyor olması, dağıtılan bu radyolar aracılığı ile yayılmaya çalışan kültürel kimliğin baskısını düşündürür. Küçük Arı’nın ablasını öldüren askerlerin, kamyonlarından yine ablasının çok sevdiği ve bir daha hiç dinleyemeyecek olduğu müziği duyunca ağlamaya başlayışı bu nedenledir. *“Köyümde herkes Uiki sever... Başkalarını öldüren herkesin aynı müziği dinlediğini düşünüyorum... Bu dünyanın iyi bir numarası Sarah. Kimse birbirini sevmiyor ama herkes Uiki’yi seviyor.”* (Cleave, 175)

Mutluluk’ta din aracılığıyla oluşturulan baskının ve geleneksel yapının günlük yaşamın bütününde etkili olduğu hatta günlük yaşamla ilgili ayrıntıların bile buna göre düzenlendiği görülür. Yoğun bir biçimde böyle bir baskının hissedildiği bu toplumsal düzende eve gelen ziyaretçiler bile evdeki kadınlar için sakınılması gereken yabancılardır. Yapıtta “ kaçışmak” ve “örtünmek” eylemlerinin kadının yaşama biçimine dönüştüğü ve kadınların kendilerini saklarken bir kimlik oluşturamadıkları görülür.

“Evin ahşap kapısına biri büyük, biri küçük iki tokmak konmuştu. Eğer eve gelen ziyaretçi erkekse büyük tokmağı, kadınsa küçük tokmağı çalıyor. Böylece evdeki kadınlar duruma göre önlem alabiliyor. Eğer erkek gelmişse kaçışacak ya da örtünecek fırsatı buluyordu.” (Livaneli, 12)

Küçük Arı, ülkesinin gerçeklerini Sarah’a anlatırken kendi köylerinin insanları için saf nitelimesinde bulunur. Her neslin çıkarıp alma yönteminin farklı olduğundan söz ederken onların geleceğini parça parça, kendi geleceğine dönüştüren Batılıları büyücülükle suçlar. Köyünde “ 42 galonluk varillere pompalanıp rafineriye gönderebilecek bir şey olması ” (Cleave,232) kadınların ve çocukların ormana saklandığı, erkeklerin savaşırken öldürüldüğü bir olayın hazırlayıcısı olmuştur. Ona göre rafineride damıtma işlemiyle parçalanan köyünün geleceğidir. Köylerinden alınanlarla onların, yani Sarah’ın insanların, yolları asfaltlanmış, arabaları güçlendirilmiştir. Onlar lüks içinde yaşarken, görmedikleri bu ülkelerin acılarıyla kendi geleceklerini kurduklarının farkında bile değillerdir. Küçük Arı, geldiği yerden söz eden gazetelerin “ gelişmekte olan ” nitelimesini kullanırken ülkesinin geleceğini alan, kendi geçmişin aletlerini yollayan bu ülkelerin, onların gelişemeyeceğini görmek istemediklerini düşünür. Misyonerlerin bile ülkelerinin geri gönderme masrafına değmeyeceklerini düşündükleri için kutsal kitapları bırakarak terk ettikleri bu köyde tek İncil’in kayıp olan sayfaları ironik bir biçimde “ *Tanrım neden beni terk ettin.*” (Cleave,175) cümlesiyle biter. Bir gelecek hayali kurmaya hakkı olduğunun bile farkında olmayan bu insanlar, geleceklerini onlarda çalan insanların çok eski filmleriyle “oyalanırlar”. Böyle bir ortamda büyümüş olan Küçük Arı da bu eski filmler ve eksik İncil’in ötesine geçemeyen bir geleceği olacağını kabullenmiş görünür.

Kentli Kadın Figürler

“Mutluluk” ta zengin bir ailede doğmuş olan Aysel hayatı boyunca para sıkıntısı çekmemiştir. Armatör olan babasının ona sunduğu olanaklar, İstanbul’daki medya, reklam, iş adamı ve politikacı çevresi; onun şanslı mutlu azınlığın içinde yaşama olanağına sahip olmasını sağlamıştır.

Yaşadığı çevre ve ona sundukları, Aysel’in yoksul insanların yaşamlarını otantik bulmasına neden olacak kadar kendine, çevresine ve ülke insanına yabancılaşmasına neden olmuştur. İrfan’la evlenene kadar onun ailesini hiç görmemiştir yine de onları görkemli düğün törenlerine çağırmak için ısrar eder. İrfan’sa ailesini düğün törenlerine çağırmak istemez; çünkü orta halli olan ailesinin böyle bir gösteriş karşısında ezileceğini, dikkat çekeceğini, alay konusu olacağını düşünür. Odak figürse ona yoksulluğun utanç verici bir şey olmadığını, hatta düğünlerinde böyle “otantik tiplerin” bulunmasının eğlenceli olacağını söyler. Bu durum, onun yabancılığının sadece çevresine değil evlendiği kişiye karşı da var olduğunu gösterir. Üstelik bunu kocasına söyleyişindeki rahatlık, karşısındaki kişiyi incitebilecek oluşunu önemsemeyişi dikkat çeker. Bu durum da paranın ve gücün ona düşündüğü her şeyi söyleyebilme rahatlığı verişine bağlanabilir. Onun böyle bir ortamda sahip olduklarını ya da yaşamı sorgulamadığı, hatta buna gerek duymadığını düşündürür. Odak figürün bu tavrı, yaşamı boyunca ona her şeyin hazır sunulmuş olmasına bağlanabilir.

Aysel, çok zengin bir hayatın içine doğmuştur. Onun hayatı “öyle bir zenginlik, öyle bir para savurma ve görkem” ile doludur ki öğrenim hayatı boyunca burs parasıyla kıt kanaat geçirmek zorunda kalmış olan İrfan’ın gözünü kamaştırmıştır. Aysel, zenginleri Amerika sosyetesine takdim eden kişiler ve şirketler aracılığı ile çevresini genişleterek paranın ona sunduğu tüm olanakları cömertçe kullanır. Odak figür, tanınmış bir vakfa yirmi bin dolar

bağışlayarak yer bulunması çok zor restoranların bile kapısının onlara kolayca açılmasını sağlar.

Aysel paranın ona verdiği güçle düşlediği her şeye sahip olduğunu sanır. Kendine olan güveni öyle sağlamdır ki kocasının kendinden uzaklaştığını fark edemez bile; çünkü böyle bir durumun mümkün olamayacağına inancı tamdır. “...*sentetik bir boya kokusu gelen sertleşmiş sarı saçları yanağına değer, burnuna girer ve onu huylandırır. Aysel’e, ‘Saçlarını çek yüzümden, çünkü yüzüm kaşınıyor,’ da diyemezdi tabii.*” (Livaneli, 239)

Küçük Arı’da kentli kadının yaşadığı açmazlar Sarah üzerinden verilir. Sarah “Küçük Arı” ile sınıfsal anlamda büyük bir karşıtlık oluşturmasına karşın bütünüyle özgür bir kadın sayılamaz. Evliliğinde yaşadığı ikilem iki erkek arasında bocalayışı ve kocasının ölümü, sıkıştığı labirentin açmazlarını oluşturur.

“Ama en azından mutlu bir çocukluk geçirmiştım, adım, Sarah Summers’tı. Profesyonel adım olarak hala Summers’ı kullanıyorum; ama kişi olarak artık o yok. Bir kız olarak bütün kızların sevdiklerini severdim: Pembe plastik bilezikler, daha sonra gümüş bir bilezik; erkek arkadaşlarla birkaç deneyim ve sonra, acele etmeden, erkekler.” (Cleave, 162)

Sarah Summers, evlendikten sonra kocasının adını alır. Bunu Küçük Arı’ya anlatırken “Onu eve götürüp aileme tanıştırdım, sonra da onun adını aldım.” (Cleave, 162) demesi, evlendiği kişinin adını aldığını vurgulaması, onun ekonomik özgürlüğümü kazanmış, çağdaş ve eğitilmiş bir kadın olmasına karşılık evlilik kurumunu; evlendiği kişinin adını almak olarak algıladığını düşündürür. O’Rourke, artık onun yeni soyadıdır. Bu soyadından keskin bir isim diye söz eden odak figür kocasının keskinliğine yaptığı göndermeyi “ *Benim neşemin onu*

yumuşatacağını hayal etmişim” (Cleave, 162) cümlesiyle ifade eder. “ Hayal etmişim. ” bileşik eylemi isteğin gerçekleşmemiş oluşunun yarattığı hayal kırıklığını ve onun yaşamındaki büyük boşluğun kaynağını yansıtır. Sarah’ın kocasıyla ilişkisinin bitişini de yine onun ismi üzerinden dile getirişi de kadınların yaşadıkları toplumsal yapı, eğitim, kültür ve ekonomik yapıları onları üst sınıfa taşısa da çok fazla değişmediğini gösterir. “*‘Andrew’ adının yanında ‘seçenekler ’ yazan bir yer vardı, ona bastım. Üçüncü seçenek ‘sil ’di; ona da bastım ve Andrew O’Rourke gitti.*” (Cleave, 188)

Sarah Summers, Sarah O’Rourke olunca mutlu olma yeteneğini kaybettiğini düşünür. Yaşadığı duygunun adına mutluluk değil “*şaşkın bir bölünmüşlük duygusu*” (Cleave,163) olarak adlandırır. Sarah’ın soyadının değişmesiyle gerçekleşeceğine inandığı beklentileri, sonradan yaşadığı düş kırıklıkları, kentli, çalışan, aydın kadının yaşadıklarının da çoğu zaman kendi seçimlerinden oluşmadığını düşündürür. Sarah’nın annesi evlenirken bu gerçeği dile getirir. Bu dile getiriş, boyun eğişin önceki kuşağın kadınlarında da var olduğunu ve sonraki kuşaklara da aktarıldığını düşündürür. “ *Evliliğinizde birinin yumuşak olması gerekir.* ” demişti, “ *birinizin, ‘Sen bilirsin,’ demeyi bilmesi lazım. Sen bunu yapamazsan, tatlım, erkeğin yapmalı.* ” (Cleave,163) Daha çok geleneksel bir bakış açısı gibi görünen bu yaklaşımın İngiltere’deki bir annenin kızına öğüdünde yer almış olması, özünde fedakârlık yattığını söyleyebileceğimiz anneliğin toplum, din, ırk ve sınıf farkına göre ölçüsü değişse de hep var olduğunu gösterir.

Romanda birbirinden böylesine farklı yaşama biçimine, geçmişe ve eğitime sahip iki kadının gerçek adlarını bırakma noktasındaki ortaklıkları; kadının kimlik savaşıyla ilgili önemli bir gösterge olarak görülebilir. Sarah, kendini Andrew’in adını almak konusunda Küçük Arı’nın

anlayacağını bu yüzden düşünür. “ *Gerçek adlarımızı bırakır bırakmaz o ve ben, ikimiz de kaybolmuştuk.* ” (Cleave, 274)

Sarah, Lawrence ile ilişkiye girdikten sonra bile artık aralarında duygusal bir yakınlık olmamasına karşın ölene kadar Andrew'den ayrılmayı başaramaz. Sarah, bunu yapamayışının nedenini “ *Plajda olanlarla birbirimize bağlıydık.* ” (Cleave, 178) diyerek açıklasa da bu tutumda kurumun kadın üzerinde oluşturduğu baskının payının olduğundan da söz etmek mümkündür. Sarah, Andrew 'i evden kovarsa bir parçasını kaybedeceğini düşünür. Bunu bir parmağı ya da bir ismi çıkarıp atmaya benzetir. Plajda yaşanan olayda kaybedilen parmağın yaşamlarında ve ilişkilerinde oluşturduğu boşluğu dolduramadıklarını gördükten sonra odak figürün bunun tekrar olmasına izin verecek cesareti yoktur.

Kadının, toplumsal yaşamdaki yerini kentli kadın açısından değerlendirdiğimizde kırsal ve geleneksel yaşamdaki kadın kadar olmasa da erkek egemen anlayışın rolünün, belirleyici olduğunu görürüz. Bu belirleyiciliğin ait olunan sınıfa göre ölçüsü değişse de genel anlamda varlığını hep hissettirdiği söylenebilir. Sarah, yaşadığı ilişkilerin onun yüzüne bir “maske” gibi yerleştiğine inanır. Bir gün aynaya baktığında gözlerinin altında oluşmuş torbalar, alındaki keskin çizgiler ona sonunda maskenin çatladığını düşündürür. Maskeyle yaşadığını düşünme ve bunun acısını yaşama durumunun, kentli ve eğitimli kadınlar üzerinde farkındalığın yarattığı sorgulayış nedeniyle etkili olduğunu söyleyebiliriz. Az gelişmiş bir toplumda yetişmiş bir kadının böyle derinlikli bir yorum yapacak ve bu durumu sorgulayacak birikime sahip olması zordur. Aile ve toplum baskısı altında büyümüş olması, etrafında hep böyle kadınların bulunması kadının yaşadıklarını doğal görmeye başlamasına neden olur. Böyle bir düzen içinde yaşayan kadın, olması gerekeni, normali yaşadığını düşünerek durumunu sorgulamaz.

Yapıtlardaki kadın figürlerin gelecekle ilgili beklentileri ve hayalleri birbirinden çok farklıdır. Bu farklılıkların figürlerin yaşadıkları toplumsal yapı, yetişmiş oldukları koşullar, eğitimleri ve kültürleri nedeniyle oluştuğu söylenebilir. Bu durumun da onlar üzerindeki baskının başka bir yönüne kaynaklık ettiği görülür.

Küçük Arı ülkesinde yaşayan kızlar için geleceğin ne olduğunu dile getirirken alaycı bir üslup kullanır. Bu, onun kendi geleceğiyle ilgili umutsuzluğunu da yansıtır. Odak figür, geldiği ülke gibi az gelişmiş ülkeler için “ geleceğin ülkelerinin en büyük ihracatı ” olduğunu dile getirir. Bu ironik benzetme ülkesindeki geleceği belirsiz kadınların durumunu açıklar. Küçük Arı’ya göre gelişmiş ülkelerin çıkar hesapları, onlar gibi az gelişmiş insanların geleceklerini yitirmelerine neden olur. Böyle bir ülkede yaşayanların gelecek hayallerinin, beklentilerinin sıığına paralel olarak fazla büyük olması beklenemez. Küçük Arı da bu gerçeğin ayırında olmanın umutsuzluğunu ve karamsarlığını yaşar. Küçük Arı’nın “siz” diye seslendiği kişiler yapıtta Sarah’nın kişiliğiyle yansıtılır. Odak figür, onun gibilerin yaptıkları bağışlarla, ufak yardımlarla vicdanlarını rahatlatmaya çalıştıklarını dile getirirken, onlara sunulan sahte gerçekliği vurgular ve bunun için onları suçlamadığını belirtir.

“Ve en hafif parçalar – biz çocukların dolunaylı gecelerin en sakin saatlerindeki harika rüyaları şişelenip, kış için sakladığınız gaza dönüştü. Böylelikle rüyalarımız sizi sıcak tuttu. Artık onlar sizin geleceğinizin bir parçası... Onları kullandığınız için sizi ayıplamıyorum. Muhtemelen geldikleri yeri görmemişsinizdir bile.” (Cleave,168)

Küçük Arı sömürüye yönelik anlayışa hizmet edenlere “ *Siz bugüne küssünüz, biz geleceğe* ”. (Cleave,168) derken onların çoğunun da aslında gerçeği bilmedikleri, çıkar hesaplarına göre oluşturulan yalanların parçası oldukları düşüncesini dile getirir. Yapıtta karşıt özelliklere

sahip iki kadın figürle o toplumsal düzenlerdeki insan gerçekliğindeki iç içelik kadar karışıklığın da ironik bir şekilde yansıtıldığı düşünülebilir.

Mutluluk'ta da Küçük Arı'da da kadın figürlerin yalnızlık duygusuyla yaşadıkları görülür. Küçük Arı büyüdüğü topraklardaki karışıklıklar yüzünden alıştığı ortamdan, sevdiği kişilerden koparılmıştır. Ait olmadığı bir kentte, tanımadığı insanlar arasındadır. İki odak figürün de yapıt boyunca korku, özlem, kaygı, hüznün gibi pek çok duygunun etkisinde olduğu görülür. *“Etrafımda bir milyon insan vardı. Yüzleri telaşla yanımdan geçiyordu. Baktım, baktım. Ailemin yüzünü asla görmedim ama sahip olduğunuz herkesi kaybetmişseniz, arama alışkanlığından vazgeçemezsiniz.”* (Cleave,113)

Meryem de aslında Küçük Arı'dan farklı durumda değildir. O da içinde büyüdüğü ortamdan uzaklaştırılmış, yabancı bir ortama ve tanımadığı kişilerle yaşamaya mahkûm edilmiştir. İki figürün de öldürülme korkuları kadar yeni ortamlarda yaşadıkları yabancılık ve yalnızlıkla da mücadele etmek zorunda kaldıkları, hiç bilmedikleri bir dünyaya ve koşullara karşı korumasız oldukları görülür. Meryem, İrfan'ın aracılığıyla kendine bir yol çizmeye çalışsa da amcaoğlu Cemal hep karşısına dikilir.

İki romanda da geleneklerin belirlediği yaşamda odak figürler için ölüm daha kolay bir seçenek olarak görülür. Küçük Arı adamlarla karşılaşınca kendini öldürebileceği bir alet arar bahçede. Sivri uçlarının üzerine koşup atlarsa kolayca öleceğini düşündüğü için bahçede gördüğü yaba onu sevindirir. Kolayca ölmesini sağlayacağı için bu yabayı “güzel bir alet ” olarak değerlendirmesi, ölümün öyle bir yaşamdan gelen biri için ne kadar sıradan bir eyleme dönüştüğünü düşündürür. Gelecek hayali kuramayacak kadar günü kurtarmaya, hayatta kalmaya çalışan odak figür daha az acıyla ölebileceği bir yol arar. *“ Kesinlikle hayır bayım.*

O cehennem gibi yere dönmeyi kesinlikle istemiyorum. Bir dakika için bile... beni öldürün daha iyi. ” (Cleave,85)

Meryem’in yaşamı da Küçük Arı’nın yaşamından farklı değildir. O da kendine sunulanla yetinmek zorundadır. Ölüm de yaşamı gibi başkalarının kararıyla gerçekleştirebileceği bir eyleme dönüşmüştür onun için. Üstelik yaşadığı uzamda kimse böyle bir yaşamın insanca olmadığını düşünmediği için ona dayatılanların hesabını soracak biri de yoktur. “ *Zaten buralarda kim kalkar da ölen ya da intihar eden bir genç kızın hesabını tutardı.*” (Livaneli, 17)

Küçük Arı’da Meryem de geçmişle bağlarını koparmak isterler; çünkü geçmiş, belleklerinde onlara acı veren olaylarla doludur ve artık yaşanmışlıkları değiştirebilmek mümkün değildir; ancak yeni bir yaşam kurarak, her şeye yeniden başlayarak geçmişte açılmış yaralarını onarabileceklerdir. Bunu yapmak da öyle kolay değildir. Bir şekilde gelecekleri üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan geçmişleri onların önüne aşlamayacak duvarlar oluşturur. Küçük Arı’nın da Meryem’in de ortak özellikleri olan azimleri onların bu duvarların ötesini hayal etmelerine olanak verir.

Meryem’in kendine yeni bir yaşam kurmasında İrfan Hoca kadar, artık ailesi tarafından kendine verilen öldürme emrini sorgulayan amcasının oğlunun değişiminin de payı vardır. Tartışmasız büyüklerin koyduğu töreleri uygulayan, kendine söyleneni yerine getirmenin dışında bir düşünme, tartma eylemine girmeyen biri değildir artık; yaşadıkları, öğrendikleri, gördükleri onu değiştirmiştir, bu nedenle artık Meryem’le yaşam arasında bir engel olmaktan vazgeçer.

Küçük Arı'nın yeni bir yaşam kurma çabasında da Sarah önemli bir yer tutar. Küçük Arı'nın yolu onunla ve kocası Andrew ile çok kötü bir olayla kesişmiştir. Ablasıyla birlikte yakalandıkları ve ablasının acımasızca öldürüldüğü gündür o gün. Kesik parmağı Sarah'ın o günü unutmasına izin vermez. O günkü çaresizliklerini ve kocasıyla arasına bir daha asla aşmayı başaramayacakları bir uzaklık koyuşunu hep o parmağın eksikliğiyle duyumsar.

Sonuç

Mutluluk 'ta da Küçük Arı'da da kadın figürlerin yaşadıkları çevreden baskı gördükleri söylenebilir. İki yapıtta da geleneksel ortamlarda büyüyen kadın odak figürlerin kentli kadın figürlere göre daha büyük bir baskıyla karşı karşıya oldukları görülür. Bu baskının büyüklüğünde yaşanan toplumun ekonomik, kültürel ve siyasal yapısının da belirleyici etkileri vardır. Ekonomik koşulların yeterince iyi olmadığı toplumlarda ortaya çıkan eğitim düzeyindeki düşüklük iki yapıtta da belirgindir. Küçük Arı misyonerler aracılığıyla eğitim almıştır, ancak Meryem yaşadığı toplumun kapalılığı nedeniyle eğitimine önem verilmeden büyütülmüştür. Anadolu'nun, kızların belli bir yaşa gelince evlendirilmesi geleneğinin odak figürün pek çok genç kız gibi eş ve anne olmaya yönelik büyütülerek okula gönderilmemeleri sonucunu doğurmuştur. Meryem, bu nedenle başına gelen pek çok şeyi anlamlandırmakta bile güçlük çeker. Bu açıdan bakıldığında Küçük Arı çevresini sorgulama ve bir sonuca varma konusunda daha başarılı ve hızlı uyum sağlayan bir genç kızdır.

Dini baskının daha etkili hissedildiği Mutluluk' ta Meryem'in nerdeyse bütünüyle kendi seçimlerinin dışında bir yaşam sürdüğü gözlenir. Küçük Arı'da erkek egemen bir toplumsal yapının doğurduğu ezilen kadınlar görülmezken Mutluluk'taki toplumsal yapıda kadın arka planda, erkeklerle eşit haklara sahip olması mümkün olmayan bir durumdadır. *“Amcasına göre insanların hepsi günahkârdı ama kadınlar iyice cehennemlikti. Bu dünyaya kadın olarak*

gelmek cezalandırılmak için yeterliydi. Kadın şeytandı, pisti, tehlikeliydi.” (Livaneli, 18) Bu nedenle Mutluluk’ ta odak figürün yaşadığı olumsuzlukları dini baskıya dayalı toplumsal düzenin yarattığı erkek egemen toplumun ve cehaletin kadınları yok saymasına bağlayabiliriz. Küçük Arı’da odak figürün yaşadıklarında ise etkili olan siyasi yapıdaki karışıklıklardır. Bu karışıklıklar cinsiyet ayrımı olmaksızın güçlülerin güçsüzler üzerinde oluşturduğu baskıcı ortamı doğurmuştur. Küçük Arı’da kadının üzerinde etkili olan dinsel bir baskıdan söz edilemez ancak ülkede yaşanan iç savaş büyük bir baskı nedenidir.

Kadınların çevrelerinden etkilenişleri sadece geleneksel yaşama biçimini benimseyişlerinde görülmez. İki romanda da iyi eğitim almış, ekonomik özgürlüklerini kazanmış kadın figürlerin farklı ülkelerin gerçeklikleriyle karşı karşıya olmalarına karşın -az gelişmiş toplumlardaki kadınlar kadar olmasa da- karşı karşıya oldukları baskılardan söz edilebilir. İrfan’ın karısı Aysel, Sarah’yla karşılaştırıldığında bunu sorgulayacak bilinçten yoksun olduğu için daha rahat görünse de aslında ona gümüş bir tepside sunulan bir yaşamı sürmüş, çevresindekileri görmek istediği gibi yorumlamıştır. Kocasıyla yaşadığı ilişkide olduğu gibi doğallığını yitirmiş ilişkiler yaşamıştır. Sarah’nın yaşadığı ve kaynağını çocukluğuna bağlayabileceğimiz baskının evliliğiyle ve plajda yaşananlarla boyut değiştirdiği görülür. Odak figürün yaşadığı boşluk duygusunun aile içi ilişkilerine de yansıdığını söyleyebiliriz. Sarah’nın bu duygunun yarattığı olumsuzluktan Küçük Arı’ya yardım ederek kurtulmaya çalışması da plajda yaşanan ve parmağının eksilmesiyle somutlanan bu olayı unutmaya çabasına bağlanabilir. Odak figürün suçluluk ve çaresizlik duygularıyla yoğunlaşan eksikliğini böyle tamamlamaya çalıştığı düşünülebilir.

3505 sözcük

Kaynakça

Chris Cleave, Küçük Arı, Pegasus Yayınları, İstanbul, Ağustos, 2010, 21.baskı

Livaneli Ömer Zülfü, Mutluluk, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, 4. basım